

Ольга Дзикович

Кандидат філологічних наук, доцент
КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-6740-8591
dzykovich@gmail.com

Наталія Моїсєєва

Кандидат філологічних наук, доцент
КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1387-296X
n.o.moiseeva.kpi@gmail.com

Оксана Туришева

Кандидат філологічних наук, доцент
КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-3168-5722
turyшева.kpi@gmail.com

ЛАПІДАРНІСТЬ ЯК ОЗНАКА МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ

Стаття присвячена поняттю «лапідарність» як лінгвістичному визначенню лаконічності, стислості та компресії мовних засобів з огляду на принцип мовної економії. Аналіз, оцінка та інтерпретація змін відповідно до різноманітних чинників, що впливають на мову під час її теоретичного трактування та практичного використання, – є відправними пунктами для представленого наукового пошуку. Метою дослідження є стислий огляд сучасних наукових робіт, де лапідарність як лінгвістичний термін згадується та вживається у мовознавчих розробках. Для цього проведено ґрунтовний аналіз теоретичних праць щодо концепту «мовна економія». Для досягнення мети використано такі загальнонаукові методи, як опис, аналіз, узагальнення та пояснення. У статті надано перелік концептуальних розробок та інтерпретацій лінгвістичної економії, які ми знаходимо в останніх сучасних працях низки дослідників. Під час аналізу практичної реалізації принципу мовної економії та визначення основних її ознак виокремлено такі, як стислість, змістовність, лаконічність, влучність, семантична компресія та прегнантність. Сфери використання поняття «лапідарність» згідно з узятими до уваги дослідженням обмежуються такими: стилістика тексту та екстралінгвістичні фактори; когнітивно-дискурсивна реконструкція комунікативних девіацій; аксіологічні аспекти мовлення; оптимізація міжмовної комунікації; прагматичний потенціал; внутрішній динамізм мовлення та авторська модальність тощо. Отримані результати можуть бути використані для встановлення релевантності вживання терміну «лапідарність» у лінгвістичних студіях. Дослідження вносить вагомий внесок у наукову спадщину текстової лінгвістики. Наукова новизна представленого дослідження полягає у спробі узагальнення областей використання центрального поняття цієї роботи. Висновки дослідження вказують на перспективність подальшої розробки вищезазначеного терміну з огляду на шляхи реалізації лапідарності в конкретних мовленнєвих жанрах.

Ключові слова: лапідарність; стислість; лаконічність; змістовність; мовна економія.

1. ВСТУП

Мова є унікальним комунікативним кодом для соціуму, вона є динамічною системою, постійно зазнає змін та трансформується у відповідності до актуальних потреб суспільства в цілому та кожного окремого індивідуума. Основними проблемними питаннями, яким присвячені дослідження останніх років, є оцінка, аналіз та інтерпретація змін, відповідно до різноманітних чинників, що впливають на мову під час її теоретичного трактування та практичного використання. У всіх процесах та явищах мовних змін (на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному чи стилістичному рівнях), що є результатом

утворення, зникнення або модифікації елементів, потрібне специфічне кодування мови з метою відтворення нових ідей та концепцій або асимілювання та адаптації іншомовних запозичень, незалежно від ступеня свідомої або несвідомої залученості користувачів мови до зазначених процесів.

Одним із потужних стимулів, що викликають мовні зміни, є тенденція, що отримала назву «мовної економії» (Есперсен) або «закону економії мовних зусиль» (Мартіне), оскільки лаконічність мови цінувалась ще з часів Давньої Греції. Давньогрецькі оратори приділяли багато уваги стислості, зрозумілості та раціональності добору мовних засобів і викладу інформації. Швидкий розвиток інформаційних технологій, зміни у культурній, політичній, ідеологічній та інших сферах суспільства обумовлюють прискорений темп життя сучасної людини та безпосередньо екстраполюються і впливають на мову.

Ключові поняття та категорії такого явища, як мовна економія, жваво та глибоко досліджуються останнім часом лінгвістами у різних сферах сучасних наукових пошуків.

Концептуальні розробки лінгвістичної економії знаходимо в останніх сучасних працях низки дослідників. Так, у праці Оксани Попкової (Попкова, 2019) здійснено короткий аналіз поняття мовної економії, а також причин його виникнення. Зокрема розглядаються деякі аспекти медіатекстів, що впливають на медіаграмотність сучасного реципієнта. Вплив є очевидним, а тому правильність розуміння короткої вербальної форми є запорукою успішної медіаграмотності.

Нові прояви мовної економії детально окреслює Марина Навальна (Навальна, 2012), аналізуючи найуживаніші універбати, які функціонують у мові інтернетних видань і слугують способом формування семантично містких і лексично стислих новотворів на основі словосполучень та описових зворотів. У дослідженні інтралінгвальних чинників, що впливають на функціонування нового формату медіатекстів та визначають їхню психологію, Дмитро Сизонов (Сизонов, 2017) акцентує свою увагу зокрема на законі економії мовних ресурсів, що виявляється у пошуках більш вдалих (коротких) мовних конструкцій.

Ґрунтовне та дуже глибоке дослідження проводить сучасна мовознавчиня Юлія Макарець, яка в синхронічному та діахронічному аспектах робить широкий огляд питання про принцип економії в мові та мовленні. Спираючись на праці Бодуена де Куртене, Богородицького, Пауля, Пассі, Есперсена, Адмоні, Блумфілда, Мартіне, Поливанова, Граммона, Будагова, Дюндика, Серебреннікова, Єлькіна та інших, вона підсумовує, що принцип лінгвістичної економії полягає в редукції формального вияву мовного сегмента (зі збереженням його семантичного наповнення) для полегшення власних мовленнєвих (а часом і когнітивних) зусиль, шляхом чого досягається оптимізації передачі інформації. Він (принцип) є одним з важливих чинників підтримання рівноваги мовної системи, у якій одночасно діє тенденція до надмірності: разом вони становлять діалектичну єдність, що певною мірою визначає напрям та особливості розвитку мови. Те чи те явище, зумовлене дією принципу економії в мові, виникає первинно в мовленні індивіда й лише з часом за умови повторюваності може бути закріплене в мовній системі, зумовлюючи в ній якісні зміни. Принцип економії є загальномовним поняттям і виявляється на всіх рівнях мовної системи, але конкретні його прояви зумовлені особливостями кожної окремої мови (Макарець, 2013, с. 168).

Аналізуючи практичні реалізації принципу мовної економії та визначаючи основні її ознаки, вважаємо за доцільне виокремити такі, як *стислість*, *змістовність*, *лаконічність*, *влучність*, *семантична компресія та прегнантність*. Саме ці поняття є центральними концептами під час аналізу таких типів малоформатних текстів, як реклама, анотація, заголовки, оголошення, анонс тощо.

Суміжним поняттям до вищезазначених, а також центральним у нашій науковій розвідці, – є *лапідарність*, що, на наш погляд, доповнює низку ознак мовної економії.

Метою роботи є стислий огляд сучасних наукових пошуків, де лапідарність як лінгвістичний термін згадується та вживається у мовознавчих дослідженнях.

2. МЕТОДИ

Для досягнення мети роботи використано такі загальнонаукові методи, як-от: аналіз, синтез, узагальнення та пояснення.

3. РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ

У «Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни» лексема «лапідарний» трактується таким чином: *Лапідарний* (лат. lapidaries від lapis – камінь) – 1) який стосується написів на кам'яних пам'ятниках; 2) перен. стислий, чіткий, виразний (Загнітко, 2012, с. 124). Розглянемо тепер приклади використання цього терміна в сучасних лінгвістичних роботах, щоб переконатись у доцільності та перспективності його вживання в мовознавчих студіях для позначення стислості та лаконічності висловлювання з метою мовної економії. Так, у своїй праці про стилістику німецького концентрованого та короткого оповідання, Ріхтер (1999) зазначає, що головною стильовою тенденцією в сучасній світовій белетристиці є символізація і підтекстний характер мови, що цілком відповідає таким провідним екстралінгвістичним факторам, як *лапідарність* форми при глибині змісту (с. 110). За її словами, найбільш відчутне це в малих епічних формах (притча, історична новела, анекдот, новела тощо). В цьому контексті досліджуване нами поняття ототожнюється із семантичною компресією.

У своїй дисертації за темою «Когнітивно-дискурсивна реконструкція комунікативних девіацій в українсько- і німецькомовних відео-інтерв'ю» пані Дяків (2020) згадує *лапідарність* висловлювань як одну з причин комунікативних девіацій (с. 108), адже зручність висловлювання для продуцента, обумовлена його стислістю, часто може стати причиною комунікативної невдачі під час сприйняття цього висловлювання реципієнтом.

Бутко (2016) визначає *лапідарність* – як одну з центральних здатностей нарізнооформлених прийменників передавати різні відтінки думок, маючи на увазі швидкість і точність продукції інформації (с. 61). В своїй науковій статті про головні стильові функції речень-періодів у сучасному стилістичному німецькому оповіданні Волошук (2018) наголошує, що *лапідарність* є одним із засобів ущільнення, який виконує текстоутворюючу функцію (с. 218).

Досліджуючи просодичні особливості актуалізації структурно-фабульних елементів текстів англійськомовних притч, Тараненко (2015) позначає цей жанр як типовий текст малої форми з концентрованим викладом змісту, де немає місця для розгортання емоцій при зростанні прагматичного потенціалу завдяки використанню лише *лапідарної* інформації, необхідної для відтворення алегоричного образу та моделі певної ситуативної поведінки (с. 159).

З огляду на оптимізацію міжмовної комунікації у сфері права та медицини, Тягнирядно (2021) та Дунаєв (2021) зауважують, що *лапідарність* забезпечує «сухість» (с. 76) та лаконічність фахових мов завдяки відображенню лише фактичної основи певних обставин і обґрунтуванню фактів.

Цікавий погляд на центральне поняття нашої роботи має мовознавчиня Конторчук (2013), яка аналізує у своїй праці конотації синтаксичних одиниць у поезії Олега Ольжича. Вона стверджує, що основою особливо багатозначної образності й водночас лаконічності вислову є внутрішній динамізм і авторська модальність, яка досягається завдяки *лапідарності* думки (с. 253).

Лапідарність та обірваність думки виділено також у монографії Монахової (2015) як інструменти прийому пермутації – одного із головних засобів «боротьби» пост-модерністського дискурсу проти літературних умовностей реалізму й модернізму (с. 180).

4. ВИСНОВКИ І НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Коротка вибірка вживань терміну «лапідарність» вищеперерахованими науковцями у представлених лінгвістичних контекстах дає нам право говорити про актуальність, наукову популярність та релевантність використання цього поняття.

Подальшою перспективою розробки цього мовного явища можуть стати наукові розвідки текстової лінгвістики з огляду на шляхи реалізації лапідарності в конкретних мовленнєвих жанрах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Бутко Л. Багатозначність нарізнооформлених прийменників: особливості реалізації у науковому стилі сучасної української мови. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 14. С. 58-63.
- Волошук В. Головні стильові функції речень-періодів у сучасному стислому німецькому оповіданні. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія: збірник [Лінгвістичні та лінгвокультурологічні аспекти навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України]*. Дніпро: Роял Принт, 2018. Т. 12. Ч. 1. С. 217–226.
- Дунаєв О. Сучасні проблеми удосконалення медико-правової термінології. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М.С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.)*. С. 75-77.
- Дяків Х. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук «Когнітивно-дискурсивна реконструкція комунікативних девіацій в українсько- і німецькомовних відеоінтерв'ю». Львів, 2020. 495 с.
- Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. 350 с.
- Коломієць І. Основні лінгвістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога). Умань: ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.
- Конторчук Г. Конотації синтаксичних одиниць у поезії О. Ольжича. *Волинь – Житомирщина*. 2013. № 24. С. 250–259.
- Макарець Ю. До питання про принцип економії в мові та мовленні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2013. Вип. 10. С. 161–168.
- Монахова Т. Народництво, модернізм і постмодернізм у лінгвістиці: [монографія]. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 300 с.
- Навальна М. Нові вияви мовної економії (на прикладі матеріалів інтернетного видання «Українська правда»). *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2012. Т. 26 (65). №1. С. 51–56.
- Попкова О. Мовна економія як запорука успішної медіаграмотності. *Зб. статей Сьомої міжнар. наук.-метод. конф. «Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку»*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2019. С. 74–79.
- Ріхтер О. Стилїстика німецького концентрованого та короткого оповідання. *Вісник Запорізького державного університету: Збірник наукових статей. Філологічні науки*. 1999. С. 110–115.
- Сизонов Д. Психолінгвістичні основи медіаграмотності: до проблеми інтерпретації медіатекстів. *Наука і освіта*. 2017. № 7. С. 82–88. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-7-13>
- Тараненко Л. Просодичні особливості актуалізації структурно-фабульних елементів текстів англійських притч. *Науковий вісник ДДПУ ім. Івана Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. №4, 2015. С. 154–160.
- Тягнирядно Є. Міжмовна комунікація у сфері права. *Матеріали круглого столу «Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права» 08 листопада 2021*. Одеса: ОДУВС, 2021. С. 28–35.

REFERENCES

- Butko, L. (2016). Bahatoznachnist' naryznooformlenykh pryimen-nykiv: osoblyvosti realizatsii u naukovomu styli suchasnoi ukrainskoi movy [Polysemy of differently formed prepositions: features of realization in the scientific style of modern Ukrainian]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Filolohiia*, 14, 58-63 [In Ukrainian]
- Voloshuk, V. (2018). Holovni stylovi funktsii rechennia-periodu u suchasnomu styslomu nimetskomu opovidanni [Main stylistic functions of periodic sentences in modern concise German narrative]. *Linhvistyka. Linhvokul'turolohiia: zbirnyk [Linhvistychni ta linhvokulturolohichni aspekty navchannia inozemnykh studentiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy]*, 12(1). [In Ukrainian]
- Dunayev, O. (2019). Suchasni problemy udoskonalennia medyko-pravovoi terminolohii [Modern problems of improving medical and legal terminology]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: zbirnyk materialiv mizhnarod. nauk.-prakt. konf., prysviachenoi 150-richchiu z dnia narodzhennia Zasl. prof. M. S. Bokariusa*. [In Ukrainian]
- Dyakov, K. (2020). Kohnityvno-dyskursyvna rekonstruktsiia komunikatyvnykh devyatsii v ukrainsko- i nimetskomovnykh videointerviu [Cognitive-discursive reconstruction of communicative deviations in Ukrainian and German language video interviews]. (Doctoral dissertation). Lviv. [In Ukrainian]
- Zahnitko, A. (2012). Slovnyk suchasnoi linhvistyky: ponyattia i terminy [Dictionary of modern linguistics: concepts and terms]. Donetsk: DonNU. [In Ukrainian]
- Kolomiets, I. (2015). Osnovni linhvostylystychni ponyattia i katehorii (slovyk-dovidnyk filoloha) [Basic linguistic-stylistic concepts and categories (dictionary-reference book for a philologist)]. Uman': VPTs "Vizavi". [In Ukrainian]

- Kontorchuk, H. (2013). Konotatsii syntaktychnykh odynyts u poezii O. Olzhycha [Connotations of syntactic units in the poetry of O. Olzhych]. *Volyn - Zhytomyrshchyna*, 24, 250–259. [In Ukrainian]
- Makarets, Yu. (2013). Do pytannia pro pryntsyv ekonomii v movi ta movlenni [On the issue of the economy principle in language and speech]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Seriya 10. Problemy hramatyky i leksykologhii ukrainskoi movy*, 10, 161–168. [In Ukrainian]
- Monakhova, T. (2015). *Narodnytstvo, modernizm i postmodernizm u linhvistytsi* [Folklore, modernism and postmodernism in linguistics: Monograph]. Mykolaiv: Vyd-vo CHDU im. Petra Mohyly. [In Ukrainian]
- Navalna, M. (2012). Novi viyavy movnoyi ekonomiyi (na prykladi materialiv internetnoho vydannya “Ukrayinska Pravda”) [New manifestations of language economy (on the example of materials from the online publication “Ukrayinska Pravda”)]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universytetu im. VI. Vernadskogo. Seriya “Filolohiya. Sotsialnye komunikatsii”*, 26(65), 51–56. [In Ukrainian]
- Popkova, O. (2019). Movna ekonomiya yak zaporuka uspishnoyi mediagramotnosti [Language economy as a guarantee of successful media literacy]. In S. Chornobai, O. Prysiazhniuk, O. Kukhtyn, & T. Balashova (Eds.), *Zb. statei Siomoi mizhnar. nauk.-metod. konf. “Suchasnyi prostir mediagramotnosti ta perspektyvy yoho rozvytku”*. Kyiv: Tsentrl Vilnoyi Presy, Akademiya Ukrayinskoyi Presy. [In Ukrainian]
- Richter, O. (1999). Stilistyka nimetskoho kontsentrovanoho ta korotkoho opovidannia [Stylistics of German concentrated and short stories]. *Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu: Zbirnyk naukovykh statei. Filolohichni nauky*, 110–115 [In Ukrainian]
- Syzonov, D. (2017). Psyholinhvistychni osnovy mediagramotnosti: do problemy interpretatsii mediatekstiv [Psycholinguistic foundations of media literacy: On the problem of interpretation of media texts]. *Nauka i osvita*, 7, 82–88. [In Ukrainian]
- Taranenko, L. (2015). Prosodychni osoblyvosti aktualizatsii strukturno-fabulnykh elementiv tekstiv anhlovnykh prytych [Prosodic features of the actualization of structural and narrative elements of English-language parables]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. Ivana Franka. Seriya “Filolohichni nauky”*. *Movoznavstvo*, 4, 154-160. [In Ukrainian]
- Tyahniriadno, Ye. (2021). *Mizhmovna komunikatsiia u sfery prava* [Intercultural communication in the field of law]. Materials of the round table “Mova i pravo: linhvistychnyi aspekt rozuminnia, tлумachennia ta zastosuvannia prava”. Odesa: ODUVS. [In Ukrainian]

Olga Dzykovich, Nataliia Moisieieva, Oksana Turysheva. Lapidarity as a feature of linguistic economy. The article is devoted to the concept of “lapidarity” as a linguistic definition of conciseness, brevity and compression of language means in view of the principle of linguistic economy. The analysis, evaluation and interpretation of changes according to various factors that influence language in its theoretical interpretation and practical use are the starting points for the presented research. The aim of the study is to provide a brief overview of contemporary scientific works where lapidarity as a linguistic term is mentioned and used in linguistic research. For this purpose, a thorough analysis of theoretical works on the concept of “linguistic economy” is carried out. To achieve this goal, such general scientific methods as description, analysis, generalization and explanation were used. The article provides a list of conceptual developments of linguistic economy, which we find in the latest modern works of a number of researchers. In the course of analyzing the practical implementation of the principle of linguistic economy and defining its main features, the following are highlighted: brevity, content, conciseness, accuracy, semantic compression and pregnancy. According to the study, the areas of application of the concept of “lapidarity” are limited to the following: text stylistics and extralinguistic factors; cognitive-discursive reconstruction of communicative deviations; axiological aspects of speech; optimization of interlingual communication; pragmatic potential; internal dynamism of speech and authorial modality, etc. The obtained results can be used to establish the relevance of the term “lapidarity” in linguistic studies. The study makes a significant contribution to the scientific heritage of textual linguistics. The conclusions of the study indicate the prospects of developing the above-mentioned linguistic phenomenon in view of the ways of realizing lapidarity in specific speech genres.

Keywords: lapidarity; brevity; conciseness; content-richness; language economy.

Received: April 23, 2023

Accepted: May 12, 2023